

Wymagania edukacyjne z wiedzy o społeczeństwie

Kształcenie w zakresie podstawowym

Cele kształcenia – wymagania ogólne

(Podano na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 30 sierpnia 2012 r., Nr 165, poz. 977).

Wykorzystanie i tworzenie informacji

Uczeń znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy; gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej.

Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów

Uczeń rozpoznaje prawne aspekty codziennych problemów życiowych i szuka ich rozwiązania.

Współdziałanie w sprawach publicznych

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

Znajomość zasad i procedur demokracji

Uczeń wyjaśnia znaczenie prawa dla funkcjonowania demokratycznego państwa i rozpoznaje przypadki jego łamania.

Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej

Uczeń opisuje sposób i zakres działania organów władzy sądowniczej oraz organów ścigania w Rzeczypospolitej Polskiej.

Znajomość praw człowieka i sposobów ich ochrony

Uczeń wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszania i wie, jak można je chronić.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Gwiazdką (*) oznaczono cele szczegółowe, wykraczające poza *Podstawę programową* dotyczącą IV etapu edukacyjnego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia w zakresie wiadomości:

Uczeń:

Edukacja i praca w Polsce i UE

- wymienia prawa i obowiązki ucznia;
- wie, kto jest mediatorem w konfliktach między uczniem i nauczycielami;
- podaje instytucje, które zajmują się ochroną praw ucznia;
- zna strukturę szkolnictwa wyższego w Rzeczypospolitej i w Europie;
- wymienia zasady przyjmowania do szkół wyższych;
- przedstawia warunki podejmowania przez młodych Polaków nauki w Unii Europejskiej;
- wyjaśnia pojęcia: *matura międzynarodowa*, *Proces Boloński*;
- wymienia rodzaje studiów wyższych;
- przedstawia, jakie możliwości zarabiania mają młodzi ludzie w strefie Schengen;
- zna formy działalności gospodarczej*;
- rozróżnia rodzaje umów o pracę*;
- podaje, jakie umowy mogą zawierać młodzi ludzie i jakie są zasady opodatkowania ich dochodów;
- wyjaśnia pojęcia: *wiza*, *azyl*, *ekstradycja*, *ENA (Europejski Nakaz Aresztowania)*, *EKUZ (Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego)*, *Europass-CV*;
- wyjaśnia, co jest skutkiem z wejścia Polski do strefy Schengen;
- zna zasady bezpiecznego podróżowania po Europie i świecie;
- zna zasady zakładania firmy i samozatrudnienia w Unii Europejskiej.

Młody obywatel w urzędzie:

- definiuje pojęcie obywatelstwa;

- wyjaśnia, w jaki sposób nabywa się obywatelstwo polskie i unijne;
- wyjaśnia pojęcia: *informacja publiczna, tajemnica państwowa, powództwo, zażalenie, petycja*;
- wymienia dokumenty, które stanowią informację publiczną;
- zna sposoby pozyskiwania informacji publicznej;
- wymienia dokumenty, do których posiadania zobowiązany jest obywatel Unii Europejskiej;
- wie, jakie dokumenty regulują kwestie obywatelstwa;
- wyjaśnia podstawowe pojęcia związane z uzyskiwaniem dokumentów: *dowód osobisty, dowód rejestracyjny, paszport, prawo jazdy*;
- zna wymagania związane z uzyskaniem powyższych dokumentów;
- wyjaśnia, czym są numer PESEL i wiza*;
- podaje okoliczności, w których może dojść do zmiany imienia i nazwiska*.
- wymienia przykłady spraw, które można załatwić w urzędzie gminy, powiatowym i wojewódzkim*.
- wyjaśnia, co może zrobić obywatel, jeśli nie zgadza się z decyzją urzędu;
- zna podstawowe prawa obywatela w urzędzie*.
- definiuje pojęcia: *referendum, ubezwłasnowolnienie, bierne i czynne prawo wyborcze, frekwencja wyborcza*;
- zna formy udziału obywateli w życiu publicznym;
- podaje formalne warunki, jakie spełnić musi obywatel, by wziąć udział w wyborach;
- wie, od jakiego wieku przysługują prawa wyborcze.

Prawo i sądy

- wyjaśnia podstawowe pojęcia związane z prawem: *prawo, przestępstwo, przepis prawny, norma prawna, prawo karne, prawo cywilne, pozew*;
- zna rodzaje norm prawnych i budowę normy;
- wyjaśnia, czym różnią się normy prawne od norm religijnych, moralnych i obyczajowych;
- wymienia podstawowe zasady prawa („prawo nie działa wstecz”, „nieznajomość prawa szkodzi”, domniemanie niewinności) i funkcje prawa;
- wyjaśnia sens rzymskich zasad obowiązujących w Polsce*;
- przedstawia hierarchię aktów prawnych*;
- wie, co to jest ratyfikacja;
- przedstawia sposoby publikacji aktów prawnych*;
- wymienia gwarancje niezawisłości sędziowskiej*;
- wyjaśnia konstytucyjne zasady funkcjonowania sądów w Polsce*;
- rozróżnia gałęzie prawa;
- wymienia źródła prawa obowiązującego w Polsce*;
- rozróżnia prawo naturalne, stanowione i precedensowe*;
- podaje strukturę sądownictwa w Polsce*;
- wyjaśnia różnice między prawem cywilnym, karnym i administracyjnym;
- wyjaśnia podstawowe pojęcia: *przestępstwo, prawo karne, prawo cywilne, pozew, prawo zwyczajowe*;
- wyjaśnia pojęcia: *niezawisłość, immunitet, ławnik, oskarżyciel, obrońca, pełnomocnik, świadek koronny, świadek incognito*;
- przedstawia konsekwencje łamania prawa;
- przedstawia uczestników i przebieg procesu sądowego: cywilnego i karnego;
- podaje znaczenie pojęcia *czynności prawne**;
- wymienia główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa;
- wie, kiedy można wnieść pozew do sądu;
- rozróżnia kolory żabotu, lamówek i mankietów sędziów, prokuratorów, obrońców i radców prawnych*.

Bezpieczeństwo

- wymienia instytucje, które realizują zadania w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego w Rzeczypospolitej;
- przedstawia uprawnienia policjantów i innych służb porządkowych;
- wyjaśnia pojęcia przestępczości i patologii społecznej;
- podaje przykłady przestępstw, których ofiarą najczęściej padają młodzi ludzie;
- wie, jak można uniknąć stania się ofiarą przestępstwa;
- wie, gdzie można zgłosić się po pomoc;
- zna zasady bezpiecznego zachowania w sytuacji zagrożenia;
- zna organizacje, w których każda pokrzywdzona osoba otrzyma pomoc*;

- zna przepisy dotyczące sprzedaży napojów alkoholowych, używania tytoniu i wyrobów tytoniowych;
- wymienia kary, jakie grożą za wytwarzanie, sprowadzanie, udzielanie, ułatwianie i nakłanianie do zażywania substancji psychotropowych i odurzających*;
- wyjaśnia, na jakich zasadach nieletni odpowiadają za popełnienie przestępstwa.

Prawa człowieka

- zna historię praw człowieka;
- wymienia postacie związane z historią praw człowieka: Paweł Włodkowic, Jan z Trzciany, Thomas More, John Locke, Charles Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Jean Henry Dunant i Anna Eleanor Roosevelt*;
- wymienia najważniejsze dokumenty związane z prawami człowieka;
- podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;
- wymienia organizacje wchodzące w skład uniwersalnego i europejskiego systemu ochrony praw człowieka.
- wyjaśnia, na czym polega współczesny system ochrony praw człowieka;
- wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka oraz dziecka;
- wyjaśnia, co oznacza, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne;
- zna generacje praw człowieka;
- zna etapy rozwoju prawa humanitarnego*;
- wyjaśnia znaczenie pojęcia *łamania praw człowieka*;
- podaje przykłady łamania praw człowieka;
- wyjaśnia, na czym polegają: prawo do prywatności, prawo do ochrony danych osobowych i prawa obywatela w kontaktach z mediami.

Ochrona praw i wolności

- zna podstawę prawną ochrony praw człowieka w Polsce i instytucje do tego powołane;
- przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w Polsce;
- wyjaśnia znaczenie pojęcia *organizacja pozarządowa*;
- przedstawia działania podejmowane przez ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka;
- wymienia najważniejsze organizacje pozarządowe ochrony praw człowieka działające w Polsce i na świecie;
- wyjaśnia znaczenie pojęć: *szowinizm, rasizm, antysemityzm, ksenofobia i homofobia*;
- wymienia rodzaje nietolerancji;
- wie, w jakich przypadkach można złożyć skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.
- wyjaśnia znaczenie pojęć: *wolontariat, pomoc humanitarna, równość płci, wolność słowa*.

Program ma na celu rozwijanie społecznych i obywatelskich umiejętności ucznia.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia w zakresie umiejętności

Uczeń:

Edukacja i praca w Polsce i UE

- wyszukuje prawa i obowiązki ucznia, ujęte w przepisach prawa oświatowego;
- rozpoznaje przypadki naruszania praw ucznia, proponuje odpowiednie środki w celu ich ochrony;
- wyszukuje instytucje, które zajmują się ochroną praw ucznia;
- charakteryzuje system oświatowy w Polsce;
- omawia na wybranych przykładach zasady przyjmowania do szkół wyższych w Polsce oraz możliwości podejmowania nauki w Unii Europejskiej;
- przedstawia możliwości zarobkowania młodych ludzi i zasady ich zatrudnienia w Polsce i w Unii Europejskiej;
- sporządza Europass-CV;
- charakteryzuje podstawowe pojęcia związane z przynależnością do strefy Schengen: *wiza, azyl, ekstradycja, ENA (Europejski Nakaz Aresztowania), Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego*;
- przedstawia, jak uniknąć ryzyka wypadku lub kradzieży;
- wie, jak postąpić w razie wypadku lub kradzieży;
- wie, gdzie szukać pomocy w razie wypadku lub kradzieży.

Młody obywatel w urzędzie

- określa fundamentalne zasady demokracji;
- ocenia realizację poszczególnych zasad demokracji w RP;

- porównuje zasady nabycia obywatelstwa: prawo krwi i prawo ziemi;
- analizuje zasady nabycia i utraty obywatelstwa polskiego;
- wskazuje dokumenty, które zawierają informacje publiczne, i określa zasady ich stosowania;
- analizuje przypadki, kiedy obywatel może spotkać się z odmową udostępniania informacji publicznej;
- wypełnia wnioski: o wydanie dowodu osobistego, o wydanie paszportu, o wydanie prawa jazdy, o zarejestrowanie motocykla i samochodu;
- potrafi zastosować odpowiednie procedury odwoławcze od decyzji urzędów;
- potrafi napisać podanie w formie żądania, zażalenia lub odwołania;
- sporządza urzędowy wniosek, skargę i odwołanie;
- omawia czynne i bierne prawo wyborcze;
- analizuje przyczyny niskiej frekwencji w wyborach i proponuje zmiany w prawie wyborczym.

Prawo i sądy

- określa, co to jest prawo;
- wskazuje różnice między normami prawnymi, religijnymi, moralnymi i obyczajowymi;
- rozróżnia elementy normy prawnej (hipotezę, dyspozycję i sankcję);
- rozróżnia rodzaje norm;
- wskazuje funkcje i zadania prawa;
- potrafi scharakteryzować podstawowe zasady prawa;
- określa konsekwencje ich łamania;
- potrafi przedstawić hierarchię aktów prawnych;
- uzasadnia potrzebę niezależności i niezawisłości sędziów;
- uzasadnia potrzebę niezależności sądów i niezawisłości sędziów;
- znajduje wskazany akt prawny i interpretuje proste przepisy prawne;
- określa różnice między prawem cywilnym, karnym i administracyjnym;
- wskazuje, w jakim kodeksie można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy;
- rozróżnia prawa i obowiązki obywatela w trakcie postępowania karnego i cywilnego;
- sporządza zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa;
- przedstawia reprezentantów strony procesowej w postępowaniu karnym i cywilnym;
- omawia poszczególne etapy postępowania sądowego;
- uzasadnia znaczenie mediacji;
- sporządza pozew z powodztwa cywilnego (według wzoru);
- określa główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa.

Bezpieczeństwo

- rozpoznaje logo poszczególnych instytucji i charakteryzuje zadania tych instytucji;
- omawia uprawnienia instytucji odpowiedzialnych za porządek i bezpieczeństwo wewnętrzne – rozpoznaje przejawy ich naruszenia;
- nawiązuje kontakt (osobisty, telefoniczny lub mailowy) z funkcjonariuszem policji (np. dzielnicowym) i na podstawie uzyskanych informacji sporządza notatkę lub wykres dotyczący przestępczości w swojej okolicy;
- omawia problem przestępczości w Polsce;
- pozyskuje dane do sporządzenia wykresu lub notatki o przestępczości w najbliższym otoczeniu;
- charakteryzuje zjawiska patologiczne i wie, jak można im przeciwdziałać;
- charakteryzuje zasady, według których nieletni odpowiadają za popełnienie przestępstwa;
- omawia wpływ alkoholu i tytoniu na organizm człowieka;
- przedstawia przepisy prawne dotyczące sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków oraz wskazuje konsekwencje ich łamania;
- omawia przeciwdziałanie sięgania po używki*.

Prawa człowieka

- przedstawia historię praw człowieka;
- charakteryzuje uniwersalny i europejski system ochrony praw człowieka;
- charakteryzuje pojęcie praw człowieka;
- rozróżnia trzy generacje praw człowieka i wyjaśnia, jakie prawa zawierają;
- przedstawia katalog podstawowych praw człowieka i charakteryzuje prawa obywatelskie, polityczne, gospodarcze, socjalne i kulturalne;
- dokonuje analizy prawa do życia i ocenia problem eutanazji;

- określa przyczyny łamania praw człowieka;
- omawia przypadki łamania praw człowieka;
- znajduje informacje o naruszaniu praw człowieka w wybranej dziedzinie (np. prawa kobiet, prawa dziecka, wolność wyznania, prawo do edukacji, prawa humanitarne) i proponuje działania, które mogą temu zaradzić;
- dokonuje analizy wybranych fragmentów Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;
- wyszukuje przykłady naruszania prawa do prywatności;
- uzasadnia potrzebę funkcjonowania prawa, które chroni dobra osobiste.

Ochrona praw i wolności

- przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w RP;
- uzasadnia, kiedy obywatel może wnieść skargę konstytucyjną;
- omawia podstawowe zadania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka;
- ocenia pracę Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka, opierając się na przykładach z życia;
- potrafi napisać skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka;
- klasyfikuje organizacje, które tworzą uniwersalny system rządowy i europejski system ochrony praw człowieka;
- uzasadnia znaczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu;
- omawia działalność podstawowych organizacji pozarządowych: Czerwonego Krzyża, Amnesty International, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka;
- potrafi napisać apel do organizacji pozarządowej;
- potrafi wskazać podobieństwa i różnice w zakresie ochrony przed dyskryminacją zawarte w tekstach *Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych* i *Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej*;
- wyszukuje ze źródeł, prasy i życia codziennego, przykłady dotyczące powyższych postaw;
- charakteryzuje różne przykłady walki o prawa swoje i innych*.

Postawy i nawyki

Celem programu jest kształtowanie i wzmacnianie następujących postaw społecznych i obywatelskich uczniów:

- odczuwanie więzi ze wspólnotą lokalną, narodową;
- szacunek dla zasad państwa demokratycznego;
- poszanowanie prawa, obowiązku posiadania dokumentów i respektowania zasad obowiązujących w Polsce;
- zaangażowanie w kampanie, programy, akcje inicjowane przez instytucje i organizacje pozarządowe;
- poszanowanie dobra wspólnego;
- świadomość swoich praw i obowiązków, godzenia dobra i wolności własnej z dobrem i wolnością innych;
- odpowiedzialność za własne słowa i działania, a także pełnione role społeczne;
- szukanie form współpracy i porozumienia z innymi;
- otwartość na odmienne poglądy, obyczaje i zachowania innych;
- tolerancja, przeciwstawianie się dyskryminacji i przeciwdziałanie przestępstwu;
- wrażliwość społeczna, reagowanie na krzywdę innych;
- poczucie sprawiedliwości społecznej;
- dostrzeganie przykładów łamania praw człowieka;
- odczuwanie wrażliwości na krzywdę innych;
- poszanowanie prawa do prywatności.